

Heimsveldisfreisting Evrópu

Eftir Zdzisław Krasnodébski

Pegar fjármálakreppan skall á árið 2007 var gagrúni beint að Suður-Evrópuríkjum. Þá lífráði sú sannfæring að mikill menningarmunur skildi að meinlesta- og nútíma-mótástandaríki Norður-Evrópu annars vegar og hins vegar óhöfðum, eyðslusömri Suður-Evrópu, sem fara hvorki nægilega vel með fjármál sín né að lögum.

Samt sem áður forðubúst menn að kalla eftir því að Ítalía eða Spánn skyldu rekin úr ESB, látin „svelta“, að ESB setti úr áreiðna hjá þeim og herða skrifuna (þó að skrifuð hafi í raun verið fyrir í Grikklandi). Það var fremur í suðurríkjunum sem heyrðust raddir efasendanna um ESB. Þá sagði ítalski heimspek-ingurinn Giorgio Agamben að vegna mikils munar á lífsháttum og gildum væri hugmynd um ESB óskynsamleg. Hann hélt því fram að byggja setti upp aðskilið samband suðurríkjanna og þar með vísaði hann til hugmyndar um suðurveldi, sem Alexandre Kojève hafði áður sett fram. En hvernig væri ESB án Ítalíu, Spánnar eða Grikklands, sem Norður-Evrópubúar fara svo gjarnan til í fr þar sem við erum öll hrifin af forminjum og landlagi þeirra?

Mið- og Austur-Evrópa getur ekki treyst á svo mikla samkennd og samúð. Sérstada hennar er

Zdzisław Krasnodébski

venjulega talin vera galli eða ófullkomleiki við að innleiða gildandi mynstur sem þróað hefur í vesturríkjunum og nú einnig staðfest í Brussel. Um er að ræða hugsunarhátt sem á sér djúpar rætur í sögu Evrópu. Bent hefur verið á að „evrópsk einkenni“ hjá ríkjunum austan við Saxelfi séu vegna áhrifa þess að siðmenningarmynstur hafi flust

þangað eða jafnvel sem áhrif nýlendustofnunar. Allt það sem knóði Mið-Evrópu áfram var talið hafa komið frá Vesturlöndum en það sem hélt aftur af henni hafi verið innlendar hefðir. Miklir hugsunir í upp lýsingarstefnunni á borð við Kant, Voltaire eða Diderot voru samfærðir um að einungis upplýstir harðstjórnar gætu neytt þessar þjóðir til að ganga framþróunarleið.

Þetta lítt fagaða hugsanarmynstur er ríkjandi enn í dag. Lýðræði okkar, árangur okkar í umbreytingu efnahagslífs, er að mati fjölda stjórnmálafraeðinga, sem sérhæfa sig í rannsóknunum á ESB, ekki verk okkar sjálfrá heldur „félagsvæðingar“ af hálfu Vesturlanda sem og styrkja frá ESB. Birtingarmyndum fullvalda ríkja frá Mið-Evrópu er oft tekið með reiði eins og um væri að ræða aðgerðir sem eru á mörkuðum velsémi og ekki í takt við anda og sögu. Í fyrsta lagi móðgaði Visegrad-hópurinn Vesturlönd með því að neita að taka við innflytjendum og nú einnig Pólland og Ungverjaland með því að hafa beitt nei-

» Hugmynd um sjálfs-ákvörðunarrétt sem færðist til Evrópu frá Bandaríkjunum var lögmætur réttur okkar til frelsis, þó að henni hafi ekki verið hrint í framkvæmd villulaust eða með samræmanlegum hætti.

unarvaldi sínu. Jafnvel það sjálfstæði sem kemur fram í samstarfi ríkjanna innan verkefnisins, er þer heitið Trimarium, valdur áhyggjum sem reynist torvelt að leyra: hvernig stendur á því að þetta verkefni, sem er svo mikilvægt fyrir Evrópu, geti verið komið af stað og haldið áfram með sjálfstæðum hætti og án eftirlits ESB?

Mið-Evrópuríki urðu til eða risu upp aftur úr rústum eftirtalinna heimsvalda – Ottómana, Habsborgara, Prússa og Rússa. Því á það ekki að koma okkur á óvart að ótti fyrirfinnist meðal Mið- og Austur-Evrópuríkja við kúgandi heimsveldi. Hér eru menn njög meðvitadur um að maður geti ekki verið frjálst sem einstaklingur ef þjóð hans er ekki frjálst, og að pólitískt frelsi sé skilyrði fyrir frelsi einstaklingsins. Hugmynd um sjálfs-ákvörðunarrétt sem færðist til Evrópu frá Bandaríkjunum var lögmætur réttur okkar til frelsis, þó að henni hafi ekki verið hrint í framkvæmd villulaust eða með sam-

ræmanlegum hætti. Jafnvel Ungverjar draga það ekki í efa þótt þeir hafi orðið fyrir miklu tapi en þeir misstu stóran hluta af yfirráðasvæði sínu eftir fyrri heimastyrjöldina. Eftir það hafa aldrei ríkt keisarar í Evrópu. Eftir 1945 voru þessi ríki hins vegar aftur innlimuð í hið grimma sovétska heimsveldi og sett í þjónustu þess. Árið 1989 brutust þau út úr því sem frjálssar þjóðir og stofnuðu aftur sjálfstæð ríki. Slík atburðarás virtist vera andstæð rökum sem voru almennt samþykkt í sögu Evrópu. Svárið við því setti að vera hugmyndin um stækkun ESB sem myndi byggja starfsemi sína á málamiðun, á því að kunna að meta fjölbreytni, hafna alræðishyggju og umfangsmiklum félagslegum tilraunum sem og tryggja í sáttmálum sínum virðingu fyrir vilja hvers ríkis fyrir sig í málum er varða stefnumótun.

Nú á dögum virðist þessi sýn færast æ lengra frá okkur. Hins vegar er til staðar vaxandi tilhneiging til að beita þessi veikari og fátækari Evrópuríki aga. Enn fremur er reynt að sannfæra okkur um að nú sé þörf á að Evrópa standi saman og samræmi sínar aðgerðir – það sé mikilvægara en meginreglan um einhug. Með þessum hætti verða „evrópsk gildi“ útfærð samkvæmt samræmdri og bindandi túlkun. Í henni felst sú hugmynd að virðing fyrir mannlögri reian útlöki ekki ótakmarkaðar fóstureyðingar, „framleiðslu“ barna fyrir ýmis þör sem þurfa á þeim að halda eða kynbreytingu að ósk. Jafnrétti hlýtur að þýða það að leyfa megi hjónaband samkynhneigðra og jafnframt að þau megi eittleidda börn. Jafnrétti

kvenna og karla er fölgjð í því að neita því að einhver munur sé milli þeirra. Mannréttindi koma í veg fyrir að takmarka megi fjölda innflytjenda o.s.frv. og réttarríki verður að standa vörð um þessi „grundvallarréttindi“ með slíkan skilning í huga.

ESB stefnir í að verða stórfelldur veltari sem mun sameina þjóðir Evrópu í samræmi við þá fyrirmynd sem er talin eina gildisfræðilega og rétta fyrirmyndin. Við, Mið-Evrópubúar, erum þó næmir fyrir einum og réttum kenningum – og við höfum áður upplifað umfangsmikla tilraun er varðaði framsekna félagsstækni sem föst í bragðvísi með það að markmiði að skapa hinn nýja, betri og frjálssari mann. Við vitum hvernig það endar

Það er engin tilviljun að þessi tvö lönd, Ungverjaland og Pólland, séu sterkustu mótmælendurnir gegn unaræddri samræmingu (eins og það er engin tilviljun að fyrsta ríkið sem gengur út úr ESB sé Stóra-Bretland en þetta ríki er meðvitað um sínar lýðræðishefðir). Vert er að minna á að það var andspyrna þessara tveggja þjóða, með njög sterka þjóðernisvitund og mikla frelsistilfinningu, sem leysti „austurblokkina“ upp. Það var einmitt uppreisn þessara jafnaríkja hins sovétska heimsveldis sem átti stóran hlut í hruni þess en þessi ríki virðast hafa verið dæmd til að mistakast frammi fyrir mætti móðurríkisins. Átti það sé ekki viðvörðun?

Höfundur er pólskur félagsfræðingur og félagsheimspekingur, prófessor við háskólann í Bremen og Evrópuþingmaður.